



'KAÇAKAÇ' GÖÇLERİ ŞİİRLERDE



Prof. Dr. Şüreddin MEMMEDLİ* - Doç. Dr. Gülnara GOCA MEMMEDOVA*

Önceki araştırma makalemizde (Borçalı'dan Türkiye'ye 'Kaçakaç' Göçleri, "Bizim Ahıska", sayı 22 / 2011, s. 9-13) Borçalı ve Ahıska bölgelerinden zaman zaman, daha çok da 19. yüzyıl boyu ve 20. yüzyılın ilk yarısında Türkiye'nin doğu bölgelerine Karapapak boylarının 'kaçakaç göçleri' adı verilen yer değiştirmeler hakkında tarihî bilgiler sunmuştuk. Bu makalede şunu da hatırlatmıştık ki, böyle göçlerin tesirleri gerek Borçalı'da ve Ahıska'da kalan, gerekse yeni yurda yerleşen akrabaların dilinde bayatı'ların (manilerin), ağıtların oluşmasına, nağme nağme süslenmesine sebep olmuştur.

Ayrıca, 'kaçakaç' göçlerinin Borçalı edebî metinlerindeki yansımaları konusunu, izleyen makalemizde dile getireceğimizi de vaad etmiştik.

Gerçekten de, Gürcistan'ın çeşitli köylerinde söz söyleyicilerinden derlenmiş *bayatı* örneklerinde Osmanlı Türkiye'si, Borçalıların düşlerinde yaşayan, kiminin yârî, kiminin kardeşi, kiminin babası ve annesini koynuna alan anayurt gibi şiir mısralarına aktarılmıştır.

Borçalı'da etnik soy köke, tarihî ve coğrafi olgulara ayna tutan:

*Yola çıktı yüz atlı,
Ne durursun süz, atlı,
Babam, dedem odur ya,
Karapapak, boz atlı.*

misalli deyişlerin yanı sıra, Türkiye hatıralı 'kaçakaç' bayatı'ları da (manileri de) yaygındır:

*Azizim, gars ayaz,
Bura gündür, Kars ayaz,
Tanrı'm, benim bahtımı
Çıldır'a yaz, Kars'a yaz.*

*Her arzumu,
Yol tapar Erzurum'u,
Arkamda Türk dayansa,
Atlarım her zulumu.*

*Geçti beyaz, ayaz da,
Yetiştirdi tut, gilas da,
Can kuşum Borçalı'da,
Hayal kuşum Sivas'ta.*

Örneklerde görüldüğü gibi, bu bayatı/manilerde, Türkiye'ye, Türklere sevgiler açık ve aydındır.

Bu manilerdeki cinaslı kafiye de ilgi çekicidir.

Şu husus da dikkat çekicidir: Bu bayatı/manilerde Kars, Erzurum, Sivas sadece bir mekân adları olarak geçmez, kafiye düzumünü de ihtiva eder. Birinci örnekte Kars mekân adı (Kars ayaz biçiminde), 'gars, ayaz', 'Kars'a yaz' cinas kelime birleşmeleriyle kafiye oluşturmaktadır. Birinci mısradaki 'gars' kelimesi Ahıska-Borçalı şivesinde

* Ardahan Üniversitesi Öğretim Üyeleri



Borçalı'da bir köprü.

soğukluğun, ayazla don arasında bir durumu anlamındadır; garsalanmak, donmaya başlamak deyimi de var. İkinci örnekte Erzurum mekân adı (Erzurum’u biçiminde) ‘her arzu mu’, ‘her zulumu’ deyimleriyle kafiye düzenine girer. Üçüncü örnekte Sivas mekân adı (Sivas’ta biçiminde), ‘ayaz da’, ‘gilas da’ deyimleriyle uyşur (gilas, Borçalı ağzında kiraz demektir).

Şu örneklerde “Tanrı’m, benim bahtımı / Çıldır’a yaz, Kars’a yaz”, “Arkamda Türk dayansa / Atlarım her zulumu” (atlarım her zulümü), “Can kuşum Borçalı’da / Hayal kuşum Sivas’ta” deyimleri özellikle duygusaldır; Borçalılar için Türk’ün, Türkiye’nin güvenç yeri, övünç yeri olduğunun şiirsel kanıtıdır.

19. yüzyılda Borçalı’nın Faxralı (Fahralı) köyünde yaşamış kadın şair Güller Peri’nin düzüp koştığı “İsmail-Kızıyeter” şiirli hikâyesi, Borçalı-Osmanlı arası hasretin, intizarın şiirsel sahnesi olarak etkilidir.

Adı geçen kadın şairin mahlâsından görüldüğü üzere, o, Fahralı’nın şairler nesli Güller (Güleliler) ailesinden olmuştur. Bu sülâlenin şimdiye kadar otuzdan çok söz koşup söylemiş, sine defteri (aşık veya şairi) bellidir. Onlardan Ali kızı Fatma, Oruç kızı Peri, Oruç oğlu İsmail, Kerbelayî Molla Ali, Güller Şemistan, Güller Rüstem, Güller Hemid, Güller Hümmet, Güller Abbas, Güller Dünyamalı, Güller Musa,



Borçalı'dan.

Güller İsmail, Güller Mustafa, Güller İslam ve başkalarının şiirleri derlenmiştir. Bu şairler düzümünden birincisi ve en ünlüsü Peri Oruç kızı Güller’in (1792–1922) coşkulu şiirleri ve destanı bize ulaşmıştır [Bkz. *Gürcüstan* gazetesi, 1980, Sayı: 55; 1998, Sayı: 52-53] [*Gobustan* dergisi, 1984, Sayı: 4], [Azerbaycan’ın Âşık ve Şair Kadınları, 2. kitap, Bakü 1991, s. 33-34], [*Faxralı Tek Ağır İlim Var Menim* (Faxralı şairlerinin şiirleri), Hazırlayan: Semender Almemmedli, Bakü 2000, s. 29-31].

Yaklaşık 130 sene ömür sürdüğü söylenen Peri’nin Revan şiirleri, onun kardeşi torunu, 1912 yılı doğumlu öğretmen şair İsmail Güller’in hafızasında korunup kalmıştı ve bu coşkulu şiirleri onu, Borçalı’nın ezel saz, söz temsilcilerinden biri olarak tanıtmıştır.

Peri’nin şiirlerinde toplumsal motifler bireysel dertle ilgide açılır.

Borçalı kökenli büyük Türk aşığı Şenlik Baba, Faxralı’da Yahyaların Abbas’ın toyunu (düğünü) geçirende meclise Güller Peri de katılmış, yaşmak altından şiir de söylemişti. Peri, Üstat Şenlik’e Gürcistan’ın Faxralı köyünün Busetli (Şahbuzlu) mahallesinden kılıfbent göndermişti.

Güller Peri’nin Borçalı’dan Kars’a irak düşen kardeşine yolladığı ve kardeşinin affedilmesi hususunda kaza reisine yazdığı koşmalar ilginç örneklerdir.



Güller Peri, Borçalı kaza reisine hitapla kardeşinin bağışlanmasını şöyle arz etmişti:

*Peri'yem, gelmişem size minnete,
Amandı, gardaşı salma zillete,
Çekip cezasını, düşüp gurbete,
Yeşilbaş sonayı gölden ayırma.*

Bu şiirli-hikâyeli eserde Kars'taki erkek kardeşini Borçalı'da özleyen kız kardeş (bacı) yürek acısını şöyle dile getirmişti:

*Kars'a sarı bakıp bakıp ağlaram,
Vurulup göksüme yaralar, gardaş.
Sinem üstün çalın çapraz dağlaram,
Dolanır kalbimde haralar, gardaş.*

Dolayısıyla, intizar, özlem sahneli bu koşmada Peri, kardeşinin timsalinde Borçalı'dan bazı sebeplerle Osmanlı'nın Kars, İran'ın Sulduz (Urmiye) yörelerine göçmüş binlerce hemşerisinin ayrılık tarihini hatırlamış, hasretlik duygularını ifade etmişti. O, sıra dağların aradan çekilmesini, Borçalı'dan Kars'ın görünmesini dilemişti.

Güller Peri'nin şiirleri zemininde ortaya çıkmış, Borçalı, Ahıska aşıklarının repertuarına dahil olmuş "İsmail-Kızıyeter" şiirli-nesirli hikâyesinde hasret öz ata ocağının özlemidir.

Manzume kahramanı İsmail, gariplikte böyle gururlanmıştı:

*Borçalı'dan gelmişem ki, baş alım,
Basılmayım, meydan açım, ucalım,
Taç vermeyim, gerek senden taç alım,
Ecrini burada bulup gidersen.*

Borçalı'dan göçkünler her defa taze yurta kendi ezeli söz dağarcığını korumuşlar, yaşatmışlar, sürdürmüşlerdi. Borçalı halk edebiyatında Türkiye'nin böylece anılması, yansıtılması olgusunu Borçalı'yla Türkiye'nin gönülden yakınlığının ifadesi olarak değerlendiririz.

Bu doğrultuda, mekânca yakın olan, genetik kökence kadim Türk-Oğuz (Kıpçak payı da olmakla), coğrafi konumuna göre sentetik seciyeli Borçalı, Ahıska, Çıldır, Kars, vb. bölgelerdeki Karapapak Türkleri arasında iki açıdan akrabalık sağlanmaktadır: Etnik-genetik akrabalık; tarihî tali akrabalığı. Böyle akrabalık sonucunda onların ortak dil-lehçe özelliklerinin, ortak edebî geleneklerinin, kültür-etnografik hayat, psikolojik durumlarında birliği sağlanmıştır.

Çıldır, Posof, Ardahan, Kars ağzıyla Borçalı'daki Karapapak şivesinin karşılaştırılmasıyla, Borçalı-Ahıska-Kars edebî muhitinin, özellikle de, Borçalı asıllı ünlü Türk ozanı Aşık Şenlik Baba şiir mirasının incelenmesiyle bu konuda önemli olgular ortaya konulabilir.

